

CÍRKEV A STÁT

Tuto otázku, jež je vždy aktuální, řešily minulé věky různými názory, jež se vynořily během staletí. Jistě má tato otázka velkou důležitost, když si uvědomíme, že Církev jako viditelná společnost, skládající se z lidí, žije v různých státech. Stát však je též skutečnou společností. Jsou tedy mezi nimi určité vztahy. Je nemožno, aby zde nevznikly různé názory na tyto vztahy, a nejen názory, nýbrž též skutečné utváření se státu s Církví. Zadíváme-li se do dějin, jak prakticky různá státa via facti tuto otázku řešila, vidíme, že tomu bylo jinak v hlavních obdobích křesťanské éry. První období křesťanství až do jeho svobody, již se jí dostalo za Konstantina Velikého, bylo ve znamení soustavného utiskování Církve státem. Pohanství prostě neuznávalo křesťanství jako společnost schopnou nabývatí určitých práv a svobodnou ve vykonávání svých duchovních povinností. Naopak víme, že křesťanství bylo považováno za živel státu nepřátelský, protože státním náboženstvím bylo pohanství. Tehdy muselo křesťanství bojovat za své právní bytí, dokazovat, že není státu nepřátelské.

Nová hlavní éra nastala v poměru Církve ke státu, když křesťanství bylo osvobozeno, když bylo uznáno za skutečné a právní náboženství. Tento poměr Církve ke státu byl formulován ve svém posledním stadiu v ten smysl, že bylo založeno svaté imperium, jehož duchovní Hlavou byl Kristus, který je však spravoval ve svých viditelných zástupcích na zemi a to ve věcech duchovních papežem a v záležitostech politických císařem. Tehdy dostoupilo vrcholu toto spojení mezi Církví a státem. To však byla doba vystupňovaného křesťanství.

Konečně třetí stadium nastalo v novověku, hlavně vlivem subjektivismu ve smýšlení, jenž skončil pak v racionalismu, popírajícím božský charakter křesťanství, a snažícím se oddělit Církev od státu.

Názorově byla též různě vyjadřována tato spojitost mezi Církví a státem. Tak již v pozdním středověku učili Vilém Occam a Marsilius Patavský v knize Defensor pacis, že Církev je podrobena státu, což také vyznávali někteří protestanté, hlavně v Anglii a v Německu. Racionalisté, jako byl Hegel, Spinoza, Hobbes, učili, že stát je jakýmsi projevem božství, že je pramenem všech práv, a tudíž i náboženství je podřízeno státu. Gallicani a Josefínisté, i když uznávali, že Církev má svou nezávislost ve věcech čistě duchovních, přece učili, že státu náleží dohlížet na majetek Církve, na její disciplínu, že na př. papežské buly a encykliky jsou podrobeny předběžnému dohledu a schválení státu. Liberalisté hlásají zase odluku Církve od státu, protože podle nich Církev je čistě lidského původu. K tomu směru možno přičíst t. zv. liberální katolíky, kteří sice uznávají božský ráz Církve katolické, již je třeba dáti svobodu k vykonávání svého poslání, ale není třeba se nějak dávat na výboj za její propagaci, ba dokonce je třeba pro klid ve státě dáti stejnou svobodu všem vyznáním. Pravá Církev se podle nich sama sebou šíří.

Bylo jen málo v dějinách takových vyznavačů, kteří hlásali, že Církev je jediná společnost, že stát je úplně a přímo závislý na Církvi a že úředníci státu jsou jen zástupci římského papeže, od něhož mají svou autoritu. Tento názor byl zastáván některými theology, ale nikdy se neujal v širší míře, protože není správný.

Abychom správně pochopili vztahy Církve a státu, musíme si vymezit poslání Církve a státu.

Je jisto, že jak Církev, tak stát má svou moc od Boha, jak to řekl Kristus Pilátovi, že by neměl nad ním moci, kdyby mu nebyla dána shůry. A sv. Pavel píše římským křesťanům: »Každý buď poddán vyšším mocnostem, neboť není mocností, leč od Boha, a ty, které jsou, od Boha jsou zřízeny.« (Řím. 13, 1.). Bůh totiž, jako nejvyšší

bytost, je pánem lidské společnosti. Ale tuto společnost nespravuje přímo sám, nýbrž ve své moudré prozívatelnosti uspořádal všechno ve vesmíru tak, že nižší je poslušno vyššímu. Dal totiž některým příčinám schopnost, aby spravovali nižší. A tato moc plyne z účasti na jeho moci.

I když moc Církve a státu vyvěrají z moci Boží, to není tatáž moc v každém ohledu. Zatím co stát spravuje své poddané mocí přirozenou, obdržela Církev pro vykonávání svého úkolu vyšší moc, již je schopna vésti své poddané k nadpřirozenému cíli, k němuž je člověk povolán.

Velmi jasně to rozlišuje Svatý Otec Lev XIII. v své encyklice *Immortale Dei*: »Bůh rozdělil spravování lidského pokolení ve dvě moci, totiž církevní a světskou, jednu určenou božským věcem, druhou lidským. Obojí je velmi veliká ve svém rodě: obojí má své meze, jimiž je ohraničena, a to určené co nejbližše svou povahou a příčinou; pročež jakoby nějaký okrsek byl ohraničen, v němž se odehrává vlastní činnost jedné každé.« (*Encyklika Immortale Dei*.) A jinde zase učí též papež, že obojí společnost, jak církevní, tak státní, je ve svém řádě nezávislá a svobodná: »Nikdo nepochybuje, že zakladatel Církve, Ježíš Kristus, chtěl posvátnou moc rozlišnou od světské a aby obojí pro vykonávání svých věcí byly svobodné a volné. (*Encyklika Arcanum*.)

Není třeba dokazovat, že stát je skutečnou společností, jež má svůj určitý cíl a své poslání, k němuž vede své poddané. Rovněž však musíme připustit podle nauky evangelia, že Kristus založil svou Církev také jako viditelnou společnost, již vytkl cíl, již obdařil mocí, aby tohoto cíle dosáhla, již určil poddané, totiž všechny národy a které dal představené, jež opatřil mocí spravovat poddané k dosažení cíle. I když se tyto společnosti stýkají pro svou viditelnost na jednom území a v těchto poddaných, přece se od sebe liší svým cílem. Cílem duchovní společnosti, již je Církev, je vésti lidi ke spáse jejich posvěcováním na zemi, prostředky k tomu určenými a schopnými dovésti je k cíli. Cokoliv tedy je nutné, prospěšné nebo vhodné ke spáse duší, to patří k Církvi, jak to zase krásně vymezuje Lev XIII: v téže encyklice »*Immortale Dei*«: »Cokoliv tedy je v lidských věcech jakkoliv svaté, cokoliv náleží ke spáse duší nebo ke kultu Božímu, ať je to takové svou povahou nebo jako takové se rozumí pro příčinu, na niž se to vztahuje, to vše je v moci a rozhodování Církve. Ostatní však, co je civilního nebo politického, je podrobeno světské autoritě, protože Ježíš Kristus poručil dáti co je císařovo císaři, co je Božího, Bohu.

Zde vidíme samým Kristem vymezenou dvojí moc, již jsou podrobena poddaní vzhledem ke

světské autoritě a duchovní. Když však již odjinud víme, že Kristova Církev je jediná určená vésti lidi ke spáse, pochopíme, že touto duchovní mocí je tatáž Církev Kristova. Má-li však tato společnost vésti všechny lidi ke spáse, jak to vyplývá z příkazu Kristova k apoštolům: »Učte všechny národy«, musí k tomu nutně býti svobodná, aby mohla s úspěchem toto poslání vykonávat. Dále k tomu musí míti po ruce a ve své moci všechny nutné prostředky, vedoucí k nadpřirozenému cíli. To jsou na prvním místě prostředky úměrné cíli, to jsou svátosti, to je svobodné hlásání pravdy Kristovy, jež je podkladem víry v Krista. Všechny tyto posvátné prostředky jsou tedy vlastnictvím Církve přímým a zde musí býti úplně svobodná. Jsou však některé věci, jež sice nejsou přímo prostředky nadpřirozenými, které však jsou podmínkami k tomu, aby byl dobře vykonáván kult Boží, a aby lidé mohli býti vhodně vedeni ke spáse. Jako na příklad jsou to různé budovy, jako kostely a školy, které sice jsou časné, ale jsou nutné jako podmínky k tomu, aby Církev mohla řádně vykonávat služby Boží, jimiž se posvěcují lidé, nebo kde se vyučují poddaní Církve v náboženských pravdách. Tyto věci tedy též patří pod pravomoc Církve. Konečně jsou některé věci t. zv. smíšené, jež mají v sobě něco posvátného a zároveň jsou záležitostí světskou. Tak na př. manželství, jež jako svátost přímo podléhá Církvi, na druhé straně jako společenský svazek, určený k zajištění lidské společnosti, je zároveň majetkem státu, který má právo bdít nad tím, aby se tento svazek dál řádně k prospěchu lidské společnosti. Podobně na př. školství, jež je záležitostí státu, jenž má dbáti o vzdělání svých občanů, ale zároveň se dotýká pravomoci Církve, pokud totiž Církev je pověřena vyučováním náboženství a mravnosti, aby se vzdělával člověk nejen jako občan světský, nýbrž i občan Boží. Všude tam, kde se jedná o morálnost nějakých činů, má Církev právo zasahovat, protože ona se stala strážkyní nadpřirozeného pokladu, obsahujícího v sobě pravdy a záležitosti mravů. Zmocňuje se tedy Církev jako Bohem povolána společnost nejen všech prostředků přímo vedoucích k cíli, a to nadpřirozenému, nýbrž také těch, které jsou byt i nepřímou spjaty s dosažením tohoto cíle, nebo k němu lépe pomáhají, anebo konečně by mu mohly býti překážkou, kdyby jim Církev nezabránila. Vyplývá to vše z jejího poslání, které jí určil Kristus, chtěje, aby byla řádnou archou spásy.

Ale musíme též s naprostou upřímností uznati nezávislost státu a jeho skutečné poslání. Dbá-li na prvním místě Církev o věčné a duchovní blaho občanů, je naopak stát povolán, aby byl průkopníkem hmotného blaha svých poddaných. Proto státu náleží přímo vše, co se týká hmotného bla-

ha občanů, aby byl zajištěn jejich sociální důstojný život. Musí tedy dbáti o osobní a společenská práva občanů, o správnost různých smluv a povinností, a to nejen pozitivně, nýbrž i negativně, pokud totiž trestá ty, kdož přestupují zákony určené k dobrému rozvoji a blahobytu státu. Má právo vymáhat různé poplatky k dobrému udržování státu, a to nejen po stránce hmotné, nýbrž i kulturní. Má povinnost dbáti o obranu vlasti různými vojenskými opatřeními.

Poněvadž však není možno dospěti ani k časné dokonalosti státu a jeho prospěchu bez duchovních hodnot, totiž bez dobrých mravů a bez náboženství, týkají se tyto věci i státu, alespoň nepřímo, aby totiž dbal o mravnost, a to jak ve školách, pomáhaje tak nahradit, co rodiče nemohou dáti svým dětem, anebo aspoň rodiče v těchto snahách takto podporovati. Stát má právo se starat, aby zkvétaly některé, hlavně sociální ctnosti, jako je spravedlnost anebo čistota mravů.

Zde vidíme, jak každá z těchto společností má svůj určitý, samostatný cíl, jak se při tom v něčem scházejí nejen tím, že jsou společně na jednom území, že jsou to stejní poddaní, ale že i povinnosti těchto dvou společností se někdy stýkají. Tak na př. stát má povinnost již se svého hlediska dbáti též nějakým způsobem o náboženský kult, neboť to od přirozenosti patří jak k povinnosti jednotlivců, tak společnosti, a tedy i státu, aby se staral o tyto kulturní povinnosti.

Z toho tedy plyne, že nejlepší řešení poměru Církve ke státu nespočívá v jejich oddělení, když předmět jejich činnosti se tak často stýká, nýbrž v nejideálnějším jejich spojení v harmonický útvar tak, aby konaly každý své povinnosti, vzájemně se podporovaly v různých věcech. K oddělení Církve od státu mohou opravdu vésti jen liberalistické názory, které nevidí v Církvi katolické nic jiného než jen společnost čistě lidskou. — Proto naznačuje papež Lev XIII. směrnice, jak je třeba upravovat tento poměr, že totiž je vzájemné pouto mezi státem a Církví, což je nejideálnější pro blaho jak občanské, tak duchovní obou společností. Krásně o tom píše Ivo Carnutensis: »Když království a kněžství se shodnou, dobře je řízen svět, zkvétá a je plodná Církev. Když se však neshodnou, nejen že malé věci nevzrůstají, nýbrž i velké bídě zániknou.« (Ep. 238. ad Paschalem Papam. Migne L. 172, 246.)

Tento ideální poměr Církve ke státu je možný však jen tam, kde je stát katolický, nebo kde je aspoň většina katolíků. V tomto harmonickém poměru pak nastávají výhody jak pro Církev, tak pro stát. Neboť je-li úkolem státu, aby se staral o blaho svých občanů, nemůže odezírat od tak velké, tak prospěšné společnosti, jakou je Církev katolická. Je pak jeho povinností, aby ji

chránil jako společnost určenou pro věčné blaho občanů, jako tu, která střeží poklady víry Kristovy a mravnost. Prokazuje tím dobro nejen Církvi, která v tom případě je svobodná ve vykonávání svého poslání, nýbrž slouží tím stát i sobě, když se stává účastným dober plynoucích z nauky Církve Kristovy, jež hlásá vyšší ideály lidstva, jež propaguje mravnost, která dodává státu spolehlivé a věrné občany, kteří vidíce v autoritě světské moc Boží, jsou ochotni za ni jít na výboj a ji chránit.

A Církev neméně zkvétá v tomto lадném spojení, protože jsou pak respektována její svatá práva, její zákony a její snahy. Tyto doby spojení Církve se státem připomíná Lev XIII., když píše. »Byl kdysi čas, kdy filosofie evangelia řídila obce..., kněžství a vládu spojovala svornost a vzájemné přátelské vykonávání povinností. Tak ustavená obec přinášela užítky nad očekávání větší... Trvala by zajisté dále tatáž dobra, kdyby trvala svornost obou mocí... a mohli bychom ještě větší očekávat právem, kdyby s větší důvěrou bylo uposlechnuto autority, nauky a rad Církve.« (Encyklika Immortale Dei.)

Byly to ony doby ve středověku, kdy papežství spolu se státy dospělo k oné vysoké kultuře, jež dala tolik kladných hodnot v rozpětí duchovním, vědeckém i uměleckém. Nikdo nemůže upřít tyto kladné hodnoty středověku. Ovšem musíme připustit, že nikdy nebylo toto spojení státu s Církví úplně dokonalé, ideální v každém ohledu, protože vždy bylo nutno nějak řešit různé problémy, jež vznikaly z vměšování se jedné autority v pravomoc druhé, jak o tom svědčí velké boje některých středověkých papežů s panovníky, kteří si osobovali práva na Církev, jako na př. ony boje o investituru, v nichž papežství chtělo dosáti úplné svobody ve věci obsazování duchovních úřadů osobami Církví k tomu určenými a za schopné uznanými.

Je pravda, že Církev může ukázat své schopnosti posvěcovací i za nepříznivých podmínek, že její triumfy bývají někdy právě v nejhroznějších okolnostech, jako je pronásledování. Vždy nás o tom poučuje historie křesťanství, na př. tehdy, kdy za pohanského pronásledování Církev zvítězila krví svých mučedníků. A dodnes jsme svědky, jak Církev katolická vydává nejkrásnější plody svatosti právě v nejtěžších zkouškách.

Ano, připustíme, že tyto chvíle hrdinnosti Církve jsou její nejslavnější hodiny. Přece však nemůžeme brát takové podmínky jako normální v každé době. Kristus připodobnil svou Církev o nomu osení, jež vzhází klidně a roste ke žni za vhodných podmínek. Je to kvas, který postupně má prostoupit celou hmotu. Jestliže je Bůh tak mocný, že ze zla dovede vzbudit dobro, nemůže-

me brát takové okolnosti vždy za pravidlo. I Církev potřebuje svého klidného rozvoje, a dříve než je zralá k pronásledování, potřebuje též určitého počtu těch, kteří by v něm vytrvali. Neboť i v ní jsou třtiny větrem se klátící, které též není radno dolomit. Jsou slavné chvíle pronásledování pro Církev, ale ona dovedla též působit na národy za klidných podmínek. — Když Bůh chce svou Církev proslavit, postará se jí o pronásledování. Proto se Církev nikdy nepřestane modlit o pokoj, o klidný řád věcí, o ponížení svých nepřátel, tak jako za pronásledování vyprošuje sílu pro své bojovníky.

Když, hlavně po vyvrcholení své moci ve středověku, počala s úpadkem křesťanského smýšlení klesat i moc Církvě na státy, bylo nutno, aby si Církev zajišťovala svou nezávislost ve vykonávání duchovních cílů, k nimž je povolána. Ve středověku, následkem smýšlení a vzájemné dohody, měla Církev i značný politický vliv, který na sklonku středověku klesal, až v novověku následkem reformace a později liberálního smýšlení úplně zanikl. Ovšem, nikdy nemohl klesnout duchovní vliv Církvě, jenž je u ní hlavní a bez něhož by nemohla vykonávat svůj úkol. Poněvadž však Církev neustále zaujímal velké místo jako duchovní společnost, jež musela býti respektována pro svou vznešenou tradici, pro svůj cíl a pro množství svých poddaných, dovedla si vždy najíti vhodné prostředky pro upravení svých vztahů vzhledem ke státu, ať už to byly státy jí příznivé nebo nepříznivé. Proto vznikl způsob úprav vztahů Církvě ke státu, t. zv. konkordáty, jež sice mají svůj původ již ve starších dobách, ale hlavně se jich používalo v novějším čase. Je to určitá smlouva, řádně ustavená mezi papežským stolicem a vládou některého státu. Kdyby existovala dokonalá dohoda mezi Církví a státem, nebylo by třeba těchto konkordátů, protože jsou v nich určité ústupky Církvě státu. Leč za daných okolností se osvědčovaly jako řádný prostředek dohody mezi Církví a státem. Bývá to většinou proto, že civilní vlády nebývají katolické, že častěji jednají protikatolicky, takže v určitých případech konkordáty jsou nejen výhodné, nýbrž do jisté míry nutné, aby byl zachován pokoj a mír mezi Církví a státem. První konkordát byl uzavřen již mezi Pipinem a papežem Štěpánem III. v 8. století. Jiný příklad konkordátů máme ve středověku. Tak zvaný Wormský pakt (12. stol.). Nejznámější je konkordát, jež uzavřel papež Pius VII. s Napoleonem. V modernějších dobách byly uzavřeny četné konkordáty papeži Piem IX., Piem X. a Piem XI. Všeobecně je konkordáty zaručena určitá svoboda Církvě, neboť jsou zde smlouvy, které oboustranně zavazují. Tím ovšem není řečeno, že konkordáty vylučují pronásledo-

vání Církvě, protože i smlouvy řádně uzavřené se mohou porušovat.

I když Církev při uzavírání konkordátů musí hájit svá božská práva, jež nemůže podstoupit žádné jiné společnosti, ať státní nebo duchovní, přece se tím nevyklučuje, že Církev nemůže učinit určité ústupky jak státu, tak jiným, třeba jí nepřátelským náboženským společnostem. Neboť Církev přihlíží též na okolnosti. Proto též respektuje určité náboženské společnosti, ne že by je uznávala za právoplatné, ale protože nikoho ne nutí k přijetí svého učení.

Je-li tedy stát katolický, má Církev dobré podmínky pro to, aby cele rozvinula svou činnost na poli náboženském i kulturním.

Než Církev má právo na respektování svého poslání i ve státě nekatolickém. Je-li to stát sice nekatolický, ale přece křesťanský, musí být v Církvi, jež hlásá křesťanství, uznávána křesťanská společnost, která má právo vésti své poddané k nadpřirozenému poslání. Nikdy totiž ti, kdož uznávají křesťanství, nemohou odezírat od slavné a blahodárné činnosti Církvě katolické, i když ji neuznávají za pravou. Ale aspoň musejí počítati s onou pravděpodobností pravosti katolické Církvě, jež může vidět každý dobré vůle.

Je-li to stát indiferentní, jenž se nestará více o jednu církev než o druhou, musí též tak respektovat katolickou Církev jako všechny ostatní náboženské společnosti, t. j. uznati ji jako společnost schopnou nabývatí různých práv a výsad a jež může uskutečňovat své poslání. Poněvadž však je to i přirozenou vlastností státu, aby se staral i o kult Boží, vyplývá z toho, že takový stát má podporovat Církev, jež se snaží co nejvíce vzdávat Bohu poctu.

Může konečně nastat takový poměr, že se Církev octne ve státě nevěřícím a náboženství nepřátelském. Prakticky to obvykle znamená pronásledování Církvě v takovém státě. A jednal by špatně takový stát, kdyby aspoň nějak nerespektoval Církvě, již z toho hlediska, že má velké zásluhy o kulturu národů a přetvoření národů v ohledu mravním, což se může dokázat pouhým historickým studiem. Proto když takový stát Církev pronásleduje, mají právo i povinnost ostatní národy, uznávající křesťanství, se postavit proti němu, třeba i různými sankcemi.

Nyní je třeba ještě odpovědět na otázku, co soudit o t. zv. svobodě smýšlení v ohledu náboženském. Je jisto, že tato svoboda neexistuje tak, jak si jí mnozí představují. I když náboženství je svobodně uznání Boha, přece se nemůže všeobecně mluvit o svobodě smýšlení v tomto směru. Člověk totiž je povinen jednati podle rozumu, i když při tom je svobodný. Jedná-li však proti rozumu, tato svoboda není něco chvályhodného,

nýbrž je to nedostatek. Když člověk rozumově pozná svůj vztah k Bohu — což lze naprosto jasně dokázat — je povinen uznati tento svůj vztah. A když pozná, že Bůh ukázal lidstvu cestu, po které se má ubírat, zase z toho poznatku vyplyvá morální závazek sloužiti Bohu podle jeho vůle.

Ponámli tedy nějaké náboženství jako závazné, pak jsem povinen, chci-li jednati čestně jako člověk, přijmouti toto náboženství. Církev však podává svou nauku jako přijatou od Krista, a tedy zjevenou lidstvu, a proto také závaznou. Nemůže sice nikoho nutit, aby zjevení přijal. Křesťanství se šířilo svobodně, bez revolucí a krveprolití. Lev XIII. zdůrazňuje: »Církev velmi dbá, aby nikdo nebyl proti své vůli nucen přijmouti katolickou víru, jak rozumně napomíná sv. Augustin: Věřiti nemůže člověk, leč dobrovolně.« (Encyklika Libertas.) Inocenc III. uvaloval na křesťany vyloučení z Církve, kteří nutili židy k přijetí křtu.

Z toho ovšem nikterak neplyne, že Církev nemůže soudit své poddané z bludu. Tak jako každá společnost musí dbáti, aby její zákony byly zachovávány a její cíl udržován, tak Církev musí se starati, aby její učení zůstalo neporušené. Má proto právo soudit nauku svých poddaných, a je-li v rozporu se zjevenou pravdou, též ji odsoudit a podrobit toho, kdo jí učí, soudu nebo potrestání. Nestará se Církev o ty, kdož nejsou jejími poddanými. Ale může proti nim bojovat, jestliže ohrožují její nauku. Je někdy spravedlivější boj za uhájení svatých věcí a odkazu Božího, než jakákoliv jiná oprávněná válka. Proto nebylo všechno, co nepřátelé Církve nalézají v dějinách, jako nucení k víře, nýbrž bývala to často obrana víry proti různým bludařům a rozkolníkům, kteří chtěli podávat pravou nauku Církve Kristovy. Tak na př. křížové výpravy ve středověku byly v první řadě bojem celého křesťanstva, bránícího své bratry, utiskované ve Sv. zemi, nucené snášet pro svou víru nejhroznější útrapy. Byla to válka za oslavu Kříže Kristova, zneuctěného fanatismem mohamedánů. Jestliže se udály nějaké přehmaty, bylo tomu tak, jako když při spravedlivé válce někteří, byť i nevinní, se stanou obětí. Ať také nikdo nevytýká Církvi krutost inkvisičního tribunálu pro hájení víry ve středověku. Inkvisice byla ustanovena v první řadě pro hájení víry, jež byla všelijak znešvařována různými bludy. Inkvisiční tribunály byly ve své podstatě oprávněné, protože Církev musí svou nauku hájit, třeba i různými tresty, jako se nevytýká státu, jestliže trestá ty, kteří ruší pokoj ve státě a přestupují zákony. Daleko větší však je provinění ničit duchovní blaho občanů a bojovat proti zákonům Církve Kristovy. Dály li se někdy

přehmaty pro přílišnou horlivost některých soudců, byla to Církev, jež jim dávala mírnější směrnic. Mimo to víme, že v tehdejších dobách pracovala Církev ve spojení se státem, a každý, kdo byl podezřelý z bludu, byl tím podezřelý též z věrnosti vůči státu, a byl pak považován za odbojného člena společnosti. Zmocňovala se pak takového odbojného člena státní spravedlnost.

Konečně je třeba říci, že poměr Církve ke státu se nikterak nemění podle různosti režimu. O tyto věci se nemůže opírat její činnost, protože její poslání je vyšší. Samo sebou se rozumí, že ty výhody, které přináší pro blaho lidské společnosti některý vládní režim, jsou prospěšné též Církvi, tak jako jiné, méně dobré, jí mohou škodit.

Jako souhrn lze tedy říci, že Církev i stát jsou dvě velké společnosti se svým určitým cílem a posláním, jež je blaho poddaných. I když pracují na jednom území, rozcházejí se ve svém cíli, z nichž jeden je duchovní, druhý časný a hmotný. Každý z těchto útvarů přirozeným právem má nároky na zdárnou práci ve svém oboru, povinnost spěti ke svému cíli a právo užívat různých prostředků vhodných pro tento cíl. I když se rozcházejí ve svém poslání, přece jsou určité styčné body, kde se jejich činnost schází. V takovém případě je třeba zachovat práva obojího, Církve i státu, a postupovat v dohodě k cíli.

V Církvi katolické, která hlásá eminentní morálku evangelia, stojící na výši, k jaké dosud lidstvo nedospělo, má stát velký přínos duchovních dober, solidarity občanů a jejich loyálnost vůči státu. Proto z toho přirozeně plyne, že ten stát, jenž respektuje tak velkou duchovní společnost a ji podporuje, má záruku klidného rozvoje po stránce mravní, a tudíž je to pak stát založený na solidních zásadách a proto také schopný žít a pracovat a odolávat nepřítelům, jakož i zdárně prospívat kultuře. Je-li naopak Církvi nepřátelský, jedná proti přirozeným zákonům, bojuje proti evangelium, jež je spásou národů, a tudíž uvádí sám sebe v nebezpečí záhuby, neboť, pečuje-li božská prozřetelnost o jednotlivce, nemůže jí býti lhostejné ani bytí a nebytí národa.

Církev katolická má zajištěnou svou existenci až do konce věků, jí bylo řečeno: brány pekelné jí nepřemohou. Víme, že slova Boží se v dějinách lidstva plní. Církev vítězně překonala pohanskou říši římskou, která chtěla zničit Církev, zatím co z trosk pohanství vyšla obrozená Církev. Své poslání bude konat až do konce věků. Je však nebezpečno, bojuje-li člověk proti dílu Božímu. Bylo by to škodlivé i pro každý stát. Pro nás však je normou výzva evangelia: Dávejte, co je Božího Bohu, co je císařovo císaři. Když však je napadáno to, co patří Bohu, tehdy platí zase evangelium: Slušíš poslouchati více Boha než lidí.